

Vladimír Liška

K

arel IV.

záhady a mystéria

Karel IV. záhady a mystéria

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.xyz.cz
www.albatrosmedia.cz

Vladimír Liška
Karel IV. záhady a mystéria – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2016

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA a.s.

Vladimír Liška

Karel IV.

záhady a mystéria

MOTTO: „Karel IV. ze všech králův, kteří kdy v Čechách panovali, jest nejoblíbenější. Podnes při hlaholu jména jeho rozčilí se každé srdce české a všechna ústa oplývají úctou a vděčností ku panovníku, který v paměti národní utkvěl co representant nejvyššího rozkvětu a blahobytu vlasti.“

FRANTIŠEK PALACKÝ

Nejznámější dochovaný portrét Karla IV.

Prolog

ČESKÝ KRÁL A CÍSAŘ SVATÉ ŘÍŠE ŘÍMSKÉ národa německého Karlel IV. (1316–1378) se do našich dějin zapsal jako výrazná osobnost středověkého vladaře a vzdělance, který se ve 14. století zasloužil o povznesení české státnosti a upevnění mocenského postavení zemí Koruny české. Podle mnohých pozdějších kronikářů a historiků byla epocha jeho vlády jedním z nejšťastnějších období existence Českého království, které se žádnému dalšímu českému panovníkovi už nikdy nepodařilo zopakovat.

Během Karlova panování země Koruny české prožívaly hospodářský, politický a kulturní boom, neboť panovník z celého království učinil hlavní oporu své moci, o čemž svědčí i jeho mimořádná pozornost a péče, kterou – ať už byl jakkoli zaneprázdněn jinými státníckými povinnostmi – své rodné zemi věnoval. Na rozdíl od svého otce, českého krále Jana Lucemburského (vládl 1310–1346), jenž svým založením připomínal spíše dobrodruha a evropského kosmopolitu, byl totiž Karel IV.

s Čechami i Moravou svázán pevnou citovou vazbou i zvláštním typem patriotismu.

Ale bylo tu i cosi navíc. Karel IV. ctil České království jako svůj domov, a i když z titulu císaře Svaté říše římské musel často cestovat, do Čech se vždy rád vracel, aby tu načerpal nové síly a energii pro své politické plány a další projekty, jimiž se chtěl navždy zapsat do budoucích věků. Právě fakt, že o budoucnosti přemýšlel a svým konáním jí šel v ústrety, svědčí o jeho mimořádném státnickém rozhledu, jímž vysoce převyšoval jiné vládaře své doby.

Dodnes je na něm nejvíce fascinující, že šlo o vzdělaného a mimořádně duchovně založeného člověka. Tak se nám dnes může Karel IV. dokonce jevit jako muž mnoha tváří, neboť vedle racionálně uvažujícího státníka a politika se u něj setkáváme i s jakousi zvláštní mystikou, nepochybně plynoucí z jeho hluboké křesťanské zbožnosti, kterou byl proslulý, ale i zálibou v tzv. tajném vědění, o němž se zajímal – ať už šlo o astrologii, alchymii, posvátnou geometrii nebo teologii.

To svědčí přinejmenším o tom, že se jednalo o pozoruhodnou osobnost dychtící po poznání v hlubokém přesvědčení, že lidský osud není vázán jen pozemskými pravidly a zákony, ale i čímsi, co stojí mnohem výše – nazvěme to třeba boží vůlí či božskou silou s jejími nevyzpytatelnými záměry, skrytými před každým smrtelníkem.

Karel IV. byl v duchu tehdejšího církevního učení přesvědčen o tom, že všemohoucí Bůh je nadřazen všem lidem i světu a boží

zákony je třeba nejen respektovat, ale kráčet jim svým jednáním v ústrety. Byl obdařen nejvyšší světskou mocí, jaké mohl „z boží milosti“ dosáhnout, a proto se pro něj konání dobra a trestání zla stalo službou těmto božím zákonům, jejichž uctívání vnímal jako neodmyslitelnou součást vladařského poslání, stejně důležitou, ne-li důležitější než samotný výkon moci.

Tato duchovní obsažnost osobnosti Karla IV. byla dána vzdělaností i hloubkou jeho křesťanské víry, ale nešlo jen o teologické pojetí Boha, nýbrž o hledání hlubšího rozměru boží existence. Magie čísel stejně jako konstelace hvězd, jež měly předznamenávat určení lidského osudu, byly pro tohoto českého panovníka stejně posvátné jako uctívání Boha. Tajné nauky, jakkoli neurčité a záhadné, se mu jevily jen jako další projev boží vůle i božího díla, jemuž se toužil svým konáním přiblížit, přestože věděl, jak je každý člověk proti boží dokonalosti omylný a hříšný. Právě toto hledání vyššího smyslu teologie činilo v duchovním slova smyslu z Karla IV. zcela výjimečnou státnickou osobnost.

Rozum a víra... Zatímco první charakterizovalo především jeho politickou dráhu, druhé bylo spojeno s mnohými tvůrčími projekty, jež se měly stát nejen památníky, ale zároveň důkazy Karlovy vzdělanosti, přemýšlivosti, státnického umu a duchovní velikosti.

Snad právě proto byl opěvován kronikáři, spisovateli i básníky, i když například historikové ho vždy posuzovali především na základě dochovaných historických pramenů – kronikářských

záznamů, jeho vlastních literárních děl, dobových listin a dalších písemností.

Karel IV. byl čtyřikrát ženatý a jeho manželky mu porodily celkem jedenáct dětí – šest synů, z nichž tři zemřeli ještě v útlém věku, a pět dcer. Děti mu mimo jiné posloužily k promyšlené sňatkové politice, s níž v Evropě upevňoval moc lucemburského rodu a prosazoval vlastní vladařské záměry. Za zvláštní pozornost jistě stojí i fakt, že všechna jeho manželství byla tradičně hodnocena jako vcelku harmonická, což byla v tehdejší době vzácná výjimka.

Ale stačí to pro pochopení Karla IV. jako člověka? Postačuje to všechno k poznání jeho vnitřního světa? Zčásti snad ano, přesto zůstávají bílá místa, opředená tajemnem, záhadami i nejednoznačnými výklady. A my se po sedmi stoletích, která od jeho narození uplynula, stále musíme ptát, jaký vlastně Karel IV. byl, jak uvažoval a co ho vedlo k těm či oněm tvůrčím počínům a důležitým státnickým rozhodnutím.

Nepochybně šlo o člověka se silnou individualitou, s nadměrně rozvinutým intelektem, který pochopil, že umění a vzdělanost jsou důležitými atributy zušlechťování společnosti. Byl panovníkem, jenž své elitní postavení nejvýše postaveného světského vládce chápal jako poslání, které má sloužit obecnému blahu. Zároveň však nelze popřít, že vždy hájil i zájmy celé lucemburské dynastie, z níž po otci pocházel a kterou reprezentoval. Byl vladařskou osobností, která České království posunula do centra evropského dění a učinila ho významnou středoevrop-

skou mocností. Tím vším se Karel IV. do paměti českého národa zapsal jako největší z jeho panovníků a je takto hodnocen i dnes.

Jistě měl i nějaké slabosti, dokázal ale odpouštět a být velkorysý i tvrdě trestat a své protivníky překvapovat politickým taktizováním a diplomatickým uměním kompromisů. Českému království na dlouhá léta dokázal zajistit klid, mír a prosperitu, což bylo v tehdejší pohyblivém středověkém světě cosi mimořádného.

To vše by se mu sotva dařilo, pokud by nebyl na své vladařské poslání po všech stránkách skvěle připraven. Jako by nad ním skutečně bděla vyšší moc zajišťující mu štěstí a úspěchy, završené nakonec i ziskem císařské koruny, nejvyšší mety křesťanských králů. Zároveň však v životě pocítil i trýzeň, kdy jeho život doslova visel na vlásku. I to zlé ho nepochybně formovalo, stejně jako mnoho jiných, neméně důležitých osobních zkušeností.

Karel IV. o existenci vyšší moci, která nad ním bdí, nepochyboval. Jako středověký vzdělanec v ní spatřoval svého spojence, navenek reprezentovaného církví, již štědře podporoval a která se také stala výrazným pilířem jeho moci.

Stále nám však v těchto zobecněních s množstvím superlativů cosi uniká. Osobnost tohoto českého panovníka se nám pořád skrývá za jakousi mlžnou oponou, která nám dodnes brání ho zcela pochopit. Historikové už o něm mnohé odhalili, ale chybí nám odpovědi na mnohé otázky. V těch Karel IV. vystupuje v podobě takřka mystického fenoménu, jenž byl zřejmě součástí jeho myslí i některých skutků.

Vydejme se proto i po této podivuhodné stopě do hlubin dávné minulosti, po stopě, kterou dnes stále cítíme a která láká k zajímavému poznání. Nejde jen o mystérium Karlovy doby, jde i o vladaře samotného, neboť obojí tvoří nezaměnitelný a unikátní celek.

Poodhalit tajemné a záhadné, co tohoto českého panovníka v životě doprovázelo, je možná jedinou cestou, jak dospět k poznání, co stálo za jeho velikostí a slávou. Byl to jen on sám, jeho genialita, souběh náhod a okolností, či snad jeho mimořádné schopnosti umět včas a správně reagovat na různé situace, v nichž se ocital? Nebo šlo i o cosi magického, co dokázal uchopit a ovlivňovat? Nahrávala snad jeho úspěchům tehdejší doba?

Následující kapitoly této knihy zčásti hledají odpovědi i na pozoruhodné otázky, jež v souvislosti s vládou Karla IV. podněcují naši představivost dodnes. Možná že nebyl jen tím, za koho jej dnes považujeme, a takový, jakého ho vykreslovali dávní kronikáři a pozdější historikové. Možná měl v sobě tento český král i cosi neuchopitelného, co spoluurčovalo jeho konání. A pokud ano, je jistě žádoucí to poznat.

V. L.

1.

Královské rošády

OD ÚKLADNÉHO ZAVRAŽDĚNÍ posledního přemyslovskeho krále Václava III. uplynulo téměř deset let, když se 14. května roku 1316 v Praze narodil budoucí český panovník a římský král a císař, jemuž rodiče dali po jeho dědovi i strýci z matčiny strany jméno Václav. Jméno však mělo i další symboliku. Patřilo uctívanému světci a duchovnímu patronovi českého národa, sv. Václavovi, i když se tak jmenovali i poslední dva přemyslovští králové, kteří byli tou dobou už dávno po smrti.

Nově narozený Václav byl prvorozeným synem krále Jana Lucemburského (1296–1346) a Elišky Přemyslovny (1292–1330), která si ještě na zavraždění svého bratra Václava III. (1306) dobře pamatovala. Pachatele tohoto zločinu vzápětí ubily královské strážce, které ho pronásledovaly. Není však jisté, zda skutečně vraždil právě on, vzhledem k tomu, že nestihl promluvit. Patřil

však k věrným služebníkům zavražděného krále a mnozí historikové dodnes soudí, že se stal pouhým svědkem tragického konce svého pána a aby nemohl usvědčit skutečného vraha nebo vrahy, byl zlikvidován. Pak už nebylo těžké svést celý zločin na něj.

Tak či tak, po pozadí atentátu na posledního Přemyslovce se už tenkrát dál nepátralo, neboť všechny zajímalo jen jediné – kdo se stane novým českým panovníkem, když nečekanou smrtí Václava III. vymřel dosud vládnoucí rod Přemyslovců po meči. Eliščin bratr zahynul příliš mladý a neměl žádné děti.

České království čekaly těžké časy, neboť po smrti krále Václava III. se vlády v zemi ujaly různé šlechtické rody, které mezi sebou soupeřily o moc. Po následné čtyřleté vládě dvou nových českých panovníků Rudolfa Habsburského (1280–1307) a Jindřicha Korutanského (1265–1335), kteří byli ve vleku soupeřících rodů domácí šlechty, se České království ocitlo hospodářsky na dně a prestiž panovnického majestátu byla spíše iluzorní. Zejména Jindřich Korutanský, který na českém trůně po pouhém půlroce vystřídal předčasně zemřelého Rudolfa Habsburského, se v Čechách choval jako bezuzdný kořistník a jeho ozbrojenci vykrádali zemi, stejně jako zpupná a mezi sebou neustále bojující domácí šlechta.

Vnitropolitické zmatky se však nakonec tak vyostřily, že nejbohatší česká a moravská aristokracie, stejně jako mnozí přední čeští církevní hodnostáři toužili po nastolení klidu a pořádku, které Jindřich Korutanský nebyl schopen a snad ani ochoten zaji-

stit. Jejich volba padla na tehdejšího římského krále Jindřicha VII. Lucemburského (1275–1313), s nímž se za zády Korutance vedla tajná jednání o nabídce českého trůnu pro jeho syna Jana Lucemburského (1296–1346) za předpokladu, že by se oženil s jedinou dosud svobodnou Přemyslovnou a sestrou zavražděného krále Václava III., Eliškou Přemyslovnou.

Po jistém váhání Jindřich VII. k tomuto dynastickému sňatku svolil a do celého plánu zasvěcená Eliška se svými šlechtickými přívrženci uprchla ze země ke dvoru římského krále ve Špýru. Její útěk se uskutečnil v pravou chvíli. Jindřich Korutanský se ji předtím údajně pokusil otrávit, ale vražedný komplot mu nevyšel.

Traduje se, že Eliška Přemyslovna udělala na Jindřicha VII. Lucemburského velice dobrý dojem, takže už v září roku 1310 se ve špýrském dómu provdala za teprve čtrnáctiletého Jana Lucemburského. Římský král se souhlasem části české šlechty udělil svému synovi České království v léno, čímž zároveň potvrdil i jeho nový královský titul.

Byla to opravdu honosná svatba a při hostině, na kterou se sjel výkvět německé šlechty, se konaly i rytířské turnaje, na nichž čeští rytíři všechny přítomné svatebčany udivovali svou obratností, což potvrzuje i jeden z autorů dobové

*Svatba Jana Lucemburského
s Eliškou Přemyslovnou*

Zbraslavské kroniky Petr Žitavský: „Při oné pak hře divili se pěšáci při tom stojící oblým a silným kopím, které drželi Čechové při podvrhnutí pod svou paží, ale báli se jich i rýnští jezdci v přílábách. Neboť tlusté české kopí bylo jiným nepodobno na délku a silou, a když některý mladý rytíř podvrhnuv kopí vskočil na cválajícím koni šturmem doprostřed okolu, volal všechen přítomný lid: ‚Hle, Čech! Hle, Čech!‘ Nikdo se však dobrovolně nepostavil jeho útoku, a jestliže snad někdo neopatrně přejel přes šraňky, hleděl se s koněm vyhnouti, aby se nestřetl s přijíždějícím. Jestliže však někdo vyjel vstříc, dostal takovou ránu českým kopím, že někdy kopí zasáhnuvší ho mělo soucit se zasaženým a roztříštilo se na drobounké kousky.“

To už Jindřich Korutanský i jeho manželka, Eliščina starší sestra Anna (1290–1313), věděli, že budou čelit vojenské invazi syna římského krále, který se jako nový český panovník hodlal ujmout moci v Čechách. Když se v roce 1310 Jan Lucemburský s Eliškou Přemyslovnou objevili před Prahou v čele vojska složeného z německých oddílů jeho otce i českých šlechticů, odmítl se Jindřich Korutanský vzdát a byl připraven k obraně.

I mnozí pražští měšťané však už měli jeho panování dost, neboť je neustále týral vysokými daněmi a korutanští ozbrojenci drancovali zemi. Právě díky jejich ozbrojenému zásahu se Janovu vojsku podařilo jednou menší branou v městském opevnění vtrhnout do Starého Města pražského, jež bylo během krátké doby obsazeno a s ním padlo Lucemburkovi do rukou i Menší Město pražské, které se jakéhokoli branného odporu rovněž vzdalo.

Jindřichu Korutanskému, který se se svými spojenci z Míšeň opevnil na Pražském hradě, za této situace nezbylo nic jiného než z města pod ochranou svých vojenských oddílů rychle uprchnout, načež byl prohlášen za sesazeného z českého trůnu. Mocenský převrat, k němuž se v Čechách již delší dobu schylovalo, byl dovršen.

Tak se Jan Lucemburský oficiálně stal novým českým králem, což 7. února roku 1311 stvrdila i slavnostní korunovace královského páru ve Svatovítské bazilice, kterou jako český metropolita celebroid mohučský arcibiskup Petr z Aspeltu (pražské biskupství bylo tehdy podřízeno mohučskému arcibiskupství; *pozn. aut.*), jenž se poté stal nejbližším rádcem nového krále.

Jan od počátku narážel na celou řadu problémů, neboť poměry v Čechách vůbec neznal a opíral se především o svou ozbrojenou družinu a cizí rádce, jimž rozdával vlivné zemské úřady. Ani české panstvo nepřišlo zkrátka, ale Janovo protežování cizinců, mezi nimiž byla řada Němců, neslo s rostoucí nelibostí. České šlechtě se také přičily Janovy snahy o autokratické panování, kdy při svých rozhodnutích nebral příliš zřetel na mínění nejvlivnějších a nejbohatších českých pánů. Ale nejvíce byl domácímu panstvu trnem v očích fakt, že král až příliš často rozdával prebendy a statky svým „cizáckým“ oblíbencům.

Záhy se do čela nespokojenců postavil bohatý aristokrat Jindřich z Lipé a na jeho stranu se přidávali další čeští a moravští páni. Žádali krále, aby dodržel dřívější úmluvu, že zemi nebude spravovat pomocí cizinců, ale zemské úřady bude obsazovat výhradně

z řad domácího panstva. Král se však dřívějším slibem neřídil a byl rozhodnutý kverulantskou část české a moravské šlechty zlomit silou.

Jeho politika tak měla v letech 1311–1315 za následek, že situace v Českém království hrozila přerůst v domácí šlechtický odboj proti králi, jenž preferoval silové mocenské řešení vzniklých sporů. Vzhledem k tomu, že v roce 1313 Janův otec a tehdy již římský císař Jindřich VII. Lucemburský náhle v Itálii zemřel, ztratil král Jan důležitou mocenskou oporu, která svou autoritou dosud držela opoziční české panstvo na uzdě. Od té chvíle nespokojenost části české šlechty s Janovou vládou rostla a Jindřich z Lipé jako její vůdce začínal na krále ztrácet dosavadní vliv. Přitom zastával důležitý úřad královského podkomořího, díky němuž měl v kompetenci dohled nad finančními odvody do panovníkovy pokladnice. Jindřich z Lipé byl vlastně jakýmsi královským „ministrem financí“.

Pečeť Jindřicha z Lipé z roku 1316

K eskalaci napětí mezi ním a králem došlo již brzy. Dne 26. října 1315 král Jan pod záminkou, že ho Jindřich z Lipé okrádá a připravuje proti němu spiknutí, nechal nic netušícího podkomořího zatknout ozbrojenci Viléma Zajíce z Valdeka a internovat ho na hradě Týřov. Král poprvé prokázal

neobvyklou rozhodnost, ale netušil, co uvězněním mocného pána z Lipé vyvolá.

V Čechách proti němu propukl otevřený odboj, k němuž se přidali téměř všichni nespokojení šlechtici, kteří byli Jindřichovými spojenci. Jan Lucemburský byl tímto poznáním šokován, ale příliš pozdě si uvědomil, že se internací Jindřicha z Lipé dopustil osudné chyby. Nakonec mu na radu mohučského arcibiskupa Petra z Aspeltu nezbylo nic jiného než s odbojnou šlechtou jednat a po půlroce propustit pána z Lipé z vězení v naději, že se tím situace uklidní. Mýlil se. Šlechtický odboj se totiž po uvěznění pána z Lipé rozhořel naplno.

O pád Jindřicha z Lipé se tehdy zasloužila jiná šlechtická skupina, vedená Vilémem Zajícem z Valdeka, jenž patřil k důvěrníkům královny Elišky Přemyslovny. Ta vladařské ambice svého manžela bezvýhradně podporovala a v pánovi z Lipé spatřovala jeho i svého úhlavního protivníka. Mezi šlechtickými klany Viléma Zajíce z Valdeka a Jindřicha z Lipé již delší čas panovalo soupeření o rozhodující mocenský vliv v zemi. Pan Zajíc s královninou pomocí provedl malý palácový převrat, během kterého se šlechta, stojící při pánovi z Valdeka, zmocnila na úkor rodu pána z Lipé některých důležitých zemských úřadů.

Eliška Přemyslovna si přála mít z krále Jana silného panovníka a sama sebe viděla v roli velké české královny. Ani jedno, ani druhé se jí však nespěnilo, neboť král nechtěl riskovat domácí válku, která mohla vyústit i v něco mnohem horšího. Odbojná šlechta mohla v krajním případě usilovat i o svržení Jana Lucem-

burského z českého trůnu a dosadit na něj někoho jiného. V úvahu připadali především Habsburkové, s nimiž byla Eliška Přemyslovna po své matce v příbuzenském poměru. Výbušná situace v Čechách se tak pro krále Jana mohla zvrtnout zcela nežádoucím směrem a na toto nebezpečí poukazovali i jeho nejbližší rádčové, mohučský arcibiskup Petr z Aspeltu a pražský biskup Jan z Dražic, kteří preferovali s odbojníky smírní jednání.

Podmínka vzbouřené šlechty pro jednání s králem bylo propuštění Jindřicha z Lipé z vězení a jeho plná rehabilitace. Jan Lucemburský chtěl nejprve Jindřicha z Lipé popravit, ale tento záměr mu zřejmě rozmluvil sám Vilém Zajíc z Valdeka poukázáním na to, že takový krok by vedl v Čechách k válce s nepředvídatelnými důsledky. Proto byl v dubnu roku 1316 Jindřich z Lipé propuštěn na svobodu a byly mu vráceny jeho statky i někdejší důstojnost.

O čtyři týdny později se narodil kralevic a budoucí český král a římský císař Karel IV. Dne 30. května 1316 se v bazilice sv. Víta uskutečnil i jeho křest za asistence mohučského arcibiskupa Petra z Aspeltu (1250–1320) i trevírského arcibiskupa a Janova strýce Balduina Lucemburského (1285–1354). Oba tito vysocí církevní hodnostáři tou dobou pobývali v Praze, kde se pokoušeli králi Janovi radit v dalším postupu vůči odbojně šlechtické skupině Jindřicha z Lipé, a nakonec mezi nimi zprostředkovali smír.

Sám Jan Lucemburský se řešení napjatých poměrů v Českém království nakonec vyhnul a dal přednost vojenské výpravě do německé říše, aby pomohl římskému králi Ludvíku Bavo-

rovi (1282–1347), který chtěl upevnit své postavení v Německu, kde část šlechty stála na straně neúspěšného protikandidáta na římský trůn Fridricha I. Habsburského (1286–1330). Správu v zemi král Jan svěřil Petrovi z Aspeltu a královně Elišce, která se s osvobozením pána z Lipé nemohla smířit.

Už v tomto okamžiku se malý kralevic, který při křtu přijal jméno Václav, stal předmětem politických kalkulací, neboť pro svou matku představoval další motivaci k obraně ohrožované panovnické moci. Teď už nehájila jen zájmy svého manžela, ale i syna. Toho se obratně chytila šlechtická skupina Viléma Zajíce z Valdeka, jenž se prohlásil ochráncem zájmů malého kralevice před zpupností Jindřicha z Lipé, a obě zneprátelená šlechtická uskupení proti sobě opět začala intrikovat.

Králi Janovi se zpět do Čech, zmítaných novými sváry, příliš nechtělo. Po skončení vojenské mise v německé říši se proto vydal do Lucemburska, kde strávil téměř celý následující rok.

Přes velké diplomatické úsilí se ani mohučskému arcibiskupovi, který v Čechách nepřítomného krále zastupoval, nedařilo znesvářenou českou šlechtu zpacifikovat a na jaře roku 1317 zemi opustil. Břímě královské vlády nyní leželo na Elišce, která se pod ochranou Viléma Zajíce z Valdeka i s malým Václavem stáhla na opevněný královský hrad Loket. Vilém Zajíc se mezitím zmocnil úřadu královského podkomořího, který mu předtím Petr z Aspeltu odňal, na což Jindřich z Lipé reagoval další eskalací politického i vojenského napětí, jež hrozilo přerůst v domácí šlechtickou válku.

Král Jan se do Čech vrátil až v listopadu roku 1317, když předtím Elišku Přemyslovnu i se synem navštívil na Lokti a vzal je s sebou do Prahy, kde začal hned po návratu úřadovat. Viléma Zajíce i některé další české šlechtice zbavil funkcí a na jejich místa opět jmenoval své německé rádce.

Z ničeho se nepoučil. Obě dosud soupeřící domácí šlechtické skupiny se nyní proti králi spojily a Jan čelil téměř sjednocené domácí panské opozici, která mu hrozila tím, že pokud bude trvat na mocenském řešení sporů, spojí se nespokojená šlechta s Fridrichem Habsburským a provolá ho novým králem.

Jan Lucemburský teď dal v sázku český trůn a situaci vyhrotil na ostří nože, aniž nad odbojníky dosáhl nějakého podstatného vojenského úspěchu. Naopak, počátkem roku 1318 oddíly Viléma Zajíce z Valdeka na Žatecku zajaly část Janových vojenských sborů a pro českého panovníka začala být situace kritická.

Nakonec to byl římský král Ludvík Bavor, kdo Jana Lucemburského přiměl k jednání se vzbouřenou českou a moravskou šlechtou. Došlo ke svolání zemského sněmu, který měl celý konflikt vyřešit.

Král Jan kapituloval. Jindřich z Lipé získal zpět hodnost královského podkomořího, Vilém Zajíc z Valdeka se stal nejvyšším maršálkem a také další zemské úřady král obsadil domácím panstvem.

To byl konečný ústup od snah o zavedení centralistické královské moci, což těžce nesla především královna Eliška, zvláště když zjistila, že se její manžel přimkl ke stále mocnějšímu Jindři-

chovi z Lipé. Ten se nyní stal královým nejbližším rádcem, neboť ho dokázal přesvědčit o tom, že jeho někdejší uvěznění bylo komplotem, v jehož pozadí stál Vilém Zajíc z Valdeka s Eliškou Přemyslovnou.

Česká královna se ocitla v nezáviděníhodné situaci, neboť manžel jí přestal důvěřovat, a dokonce ji vinil, že svou nečinností v době, kdy byl za hranicemi, celý konflikt s českými pány sama způsobila.

Jindřichovi z Lipé se povedl vskutku bravurní obrat. Nejenže se nyní stal panovníkovým spojencem a získal si jeho náklonnost, zároveň mezi krále a královnu zasel stín nedůvěry, který časem přerostl v jejich rozkol.

Na začátku roku 1319 se královna Eliška opět stáhla do ústraní na svůj hrad Loket. Dva měsíce předtím porodila dalšího syna Přemysla a odvezla ho s sebou i se sotva tříletým kralevicem Václavem. Králi Janovi se brzy doneslo, že jeho manželku na Lokti několikrát navštívil Vilém Zajíc z Valdeka, jehož ozbrojenci tento hrad hlídali.

Vilém Zajíc se opět stal královniným důvěrníkem a není vyloučeno ani to, že ho s Eliškou pojil i mnohem osobnějším vztah. Byl jediným významným českým šlechticem, který při ní v této těžké době stál a prý mohl mít s Eliškou Přemyslovnou i milostný poměr. Pro takové tvrzení však neexistuje žádný důkaz.

Jan Lucemburský byl vzteky bez sebe a vychytralý Jindřich z Lipé toho rychle využil. Přesvědčil krále o tom, že pán z Valdeka proti němu strojí úklady, do nichž se snaží zapojit i královnu.

Stará řevnivost mezi dvěma nejmocnějšími šlechtici království opět vyvřela na povrch. Vilém Zajíc z Valdeka byl zbaven úřadu nejvyššího maršálka a tato funkce přešla z královny vůle na Jindřicha z Lipé, který obsazením dvou nejvýznamnějších funkcí v zemi do svých rukou soustředil značnou moc a nyní se svého největšího rivala s královou pomocí pokoušel zničit.

Na popud pána z Lipé Jan Lucemburský zorganizoval trestnou výpravu a v únoru roku 1319 se objevil v jejím čele před hradem Loket a dožadoval se jeho vydání. Eliška Přemyslovna, vyděšená tím, že po vstupu do hradu její manžel nechal pozatýkat všechny strážce, vydala rozkaz, aby hradní posádka uzavřela vchody do dvou věží a bránila se královým ozbrojencům.

Došlo k boji, a teprve když král hrozil, že nechá hradní věže vypálit, se královna svého odporu vzdala. Šlo totiž i o bezpečnost jejich dětí, které byly na hradě s ní.

Když král Loket obsadil, nastalo vyšetřování údajného spiknutí. Dva královniny písaře nechal Jan Lucemburský vyslýchat na mučidlech a nešťastníci doznali vše, co chtěl slyšet. Vilém Zajíc z Valdeka a jeho šlechtická strana prý na trůn měli dosadit malého krále Václava, zatímco královna by vládla jako regentka. Bylo to vynucené a zřejmě i lživé přiznání, ale Janovi jako důkaz stačilo, i když Eliška tvrdila, že o něčem takovém nemá ani tušení.

Vyústění dramatu se bohužel dotklo i tříletého Václava. Otec ho okamžitě odloučil od matky a nechal jej zavřít do temného sklepního vězení, kam světlo dopadalo jen shora malou škvírou ve zdi.

Malý kralevic tam strávil dlouhé dva měsíce. Byl vystrašený a nechápal, proč matku nemůže vidět a musí tak hrozně trpět. Těžko se s brutální otcovou reakcí smiřoval a tento traumatický zážitek v něm zůstal celý život, i když se později ve svém vlastním životopisu *Vita Caroli* o ničem nezmínil. Zato kronikář Karlovy doby Beneš Krabice z Weitmile, který děsivý příběh znal, ho ve své kronice jednoznačně potvrzoval a zároveň dodával, že i když byl kralevic po dvou měsících z temnice propuštěn, na Lokti strávil v izolaci ještě téměř celý další rok.

Jen těžko můžeme vylíčit pocity tříletého chlapce, který se najednou sám ocitl v tak hrozném prostředí, vytržen z dosavadní matčiny péče. Je s podivem, že věznění přežil bez podstatnější duševní újmy. Od krále to bylo kruté rozhodnutí a v dětské kralevicově duši to zanechalo hlubokou jizvu. Svého otce se až do dospělosti bál a nikdy už k němu nenašel vřelejší vztah, cítil pouze respekt před jeho autoritou.

Možná však právě tento otrěsný zážitek v mladičkém Václavovi cosi probudil. Tehdy se v něm zřejmě zrodila jeho pozdější vnitřní síla a vnímavost, které nakonec vyústily v přemýšlivost, představivost, žízeň po životě, pokoru před Bohem, soucit s lidskou bídou i touhu být jednou lepším než jeho otec.

Loketské trauma v malém hochovi zanechalo stopu, kterou v dospělosti dokázal přetavit v cosi pozitivního, zocelujícího a zušlechťujícího. Trpká zkušenost malého chlapce, který poprvé v životě okusil, co je to nepřízeň osudu, v něm vzbudila velkou

touhu – překonávat nástrahy života všemi prostředky, aby se mu už nikdy nic takového nemohlo stát.

Kralevicovo věznění na Lokti je však spojeno s řadou nejasností. Především není přesně známo, kdy k němu došlo. Beneš Krabice z Weitmile tvrdil, že to bylo ve čtvrtém roce Václavova věku, což by znamenalo, že kralevic byl vězněn až někdy počátkem léta roku 1320 a do té doby se na Lokti pohyboval na svobodě a jistě v péči nějakých chův.

Pokud to tak opravdu bylo, jeho internace v loketském podzemí měla spíše charakter „ochranné vazby“, jejíž důvody byly nasnadě. Proti králi, který tvrdě postihl některé straníky Viléma Zajíce z Valdeka, se totiž v roce 1320 opět zdvihl odboj této části českého panstva a tentokrát měl pán z Valdeka podporu i bohatého pražského patriciátu, jenž byl nespokojen s vysokými daněmi a proti králi se vzbouřil.

Jan Lucemburský byl v té době v Brně, kde se také o novém odboji dozvěděl. Královna Eliška s Vilémem Zajícem z Valdeka pobývala v Praze, a když se král s vojskem objevil před Prahou, obsadil Pražský hrad a hrozil vzbouřencům Starého Města pražského tvrdou odvetou. Ti totiž mezitím obsadili obě věže na Juditině mostě, jenž spojoval Staré Město s Menším Městem pražským, takže se po něm do Starého Města nikdo nemohl dostat. Král pak pro výstrahu vypálil předměstí u kláštera na Zderaze, ale mostní věže se mu dobýt nepodařilo.

Nezbylo mu proto než po osmi dnech se vzbouřenci vyjednávat s tím, že jim zaručí milost. Došlo také k dohodě nejen s praž-

skými měšťany, ale i s českým panstvem a Vilém Zajíc z Valdeka s královnou Eliškou se s Janem Lucemburským opět usmířili. Král pánovi z Valdeka vrátil úřad nejvyššího maršálka a postavil ho do čela vojska vypraveného na pomoc římskému králi Ludvíku Bavorovi v jeho zápase s Fridrichem Habsburským, který se mezitím prohlásil římským vzdorokrálem.

Na této výpravě byl Vilém Zajíc z Valdeka těžce postřelen dvěma šípy z kuše a zanedlouho svým zraněním podlehl. Prý se během tažení dostal do sporu s jinými šlechtici a Beneš Krabice z Weitmile později ve své kronice naznačoval, že se mohlo jednat o předem připravený atentát.

Kdo však měl být v jeho pozadí, to už kronikář neprozradil. Jisté je, že smrt pána z Valdeka byla ku prospěchu jak Jindřichovi z Lipé, tak i králi Janovi. Jeden z jejich největších mocenských rivalů byl po smrti a královna Eliška Přemyslovna přišla o důležitého spojence a přítele. Po této události na jakékoli další vlastní mocenské ambice rezignovala a stáhla se i s dětmi na svůj hrad v Mělníku.

Právě tyto dramatické události mohly Jana Lucemburského přimět k tomu, aby na Lokti svého prvorozeného syna poslal do „ochranné vazby“. Možná se obával, že kdyby se vzbouření straníci pána z Valdeka tohoto hradu nečekaně zmocnili, stal by se malý Václav jejich rukojmím a Vilém Zajíc by pak krále mohl vydírat a klást mu ultimativní požadavky.

Ale proč zůstal králevic na Lokti a otec ho nenechal převézt na jiný hrad?

Na to je jen jediná odpověď. Na cestách tehdy nebylo bezpečno a malý kralevic by při přesunu jinam mohl vzbouřencům padnout do rukou mnohem snadněji. Loket byl přece jen opevněný hrad a za jeho zdmi se královská posádka mohla bránit tak dlouho, dokud by nepřišla pomoc.

Tak či tak, k Václavově internaci zřejmě došlo pod tlakem nových událostí. Ačkoli to bylo vůči malému chlapci kruté, král jeho věznění z nějakého závažného důvodu považoval za nezbytné a vzpoura pražského patriciátu a šlechty oddané Vilému Zajícovi z Valdeka toho byla pravděpodobně příčinou.

Smrt Viléma Zajíce z Valdeka znamenala předěl v dosavadním vládnutí Jana Lucemburského v Českém království. Období vnitropolitických zmatků bylo konečně zažehnáno a česká šlechta v čele s Jindřichem z Lipé si na králi konečně vydobyla dostatečný podíl na správě celé země. Situace se začala stabilizovat.

Novým domovem se na další léta stal malému kralevicovi hrad Křivoklát, který po smrti pána z Valdeka, jenž ho měl v držení, připadl zpět českému panovníkovi. Na kralevicovu bezpečnost tu dohlížel purkrabí Ondřej Pluh a Václav – zcela odloučen od matky – tu prožil téměř další tři roky. Staraly se o něj chůvy a hlídali ho královští ozbrojenci. Druhorozený Přemysl po půldruhém roce zemřel a král měl s malým Václavem své vlastní plány, jež nečekaně vyústily v novou diplomatickou aktivitu.

V roce 1322 se novým francouzským panovníkem stal Karel IV. Sličný (1294–1328), který se právě rozvedl se svou manžel-

kou a hledal novou nevěstu. Tou se nakonec stala sestra Jana Lucemburského Marie (1304–1324) a v září téhož roku se ve Francii za Karla IV. provdala. Šlo o dynastický sňatek, který znamenal těsnější sblížení Lucemburků s touto západní mocností.

V Čechách se však předtím odehrála další rodinná kolize mezi Janem a Eliškou Přemyslovnou. Všemi opuštěná česká královna se po dalším porodu syna Jana Jindřicha (únor 1322) sblížila se svým nevlastním bratrem a levobočkem jejího otce Václava II. Janem Volkem, jenž zastával úřad vyšehradského probošta a kancléře Českého království. Jan Volek se ze všech sil snažil přimět českého krále, aby zapomněl na všechny dřívější spory se svou ženou a smířil se s ní.

Překážku jeho úsilí představoval opět Jindřich z Lipé, který do sblížení královských manželů vrazil další klín. Jana Lucemburského se mu podařilo přesvědčit o tom, že Eliška Přemyslovna s Janem Volkem proti němu opět intrikují a hodlají zosnovat nové spiknutí, jehož cílem má být uskutečnění starého plánu – totiž nastolit na český trůn královna Václava. S Vilémem Zajícem z Valdeka to Elišce nevyšlo, nyní si proto vyhlédla nového spojence v nevlastním bratrovi.

Král pánovi z Lipé uvěřil. Jana Volka obvinil ze zrady, odebral mu všechny jeho úřady a pohrozil mu popravou. Milost dostane, pokud se přizná, že s královnou připravoval nové spiknutí.

Co kancléři zbývalo? Raději se ke všemu, co král chtěl slyšet, doznal. Byl sice uvězněn, ale s pomocí přátel se mu podařilo uprchnout do sousedního Bavorska. Příliš ho netrápilo, že králi

lhal, aby si zachránil život, ale Elišce vzkázal, aby se před manželem měla na pozoru.

Když se tehdy již znovu těhotná Eliška Přemyslovna dozvěděla, co se stalo, v obavách o svůj život uprchla do Bavorska, kde našla azyl u své dcery Markéty, zasnoubené s dolnobavorským vévodou Jindřichem II. (1304–1339), za něhož se však provdala až v roce 1328. V tomto exilu česká královna setrvala až do roku 1325 a po celou tu dobu se starala o narozená dvojčata Annu a Elišku. O těchto dvou sestřích se občas spekuluje, že mohly být dcerami Viléma Zajíce z Valdeka. Král prý svou ženu zapudil právě proto, že o svém otcovství pochyboval, ale pro takové tvrzení nejsou prokazatelné důkazy.

Eliščin útěk krále Jana rozzuřil, a nechal proto v Čechách manželce zabavit téměř všechny její statky. Většinu z nich rozdál svým oblíbencům a poté zakázal posílat jí i peníze. Rozvrat jejich manželství byl dovršen a Eliška byla odkázána jen na podporu své dcery a budoucího bavorského zetě.

Do Čech přijela až po třech letech (tehdy se vrátil i Jan Voček, kterého nakonec král rehabilitoval a vrátil mu jeho hodnosti) a traduje se, že se za ni u krále Jana přimluvila jeho umírající sestra a francouzská královna Marie Lucemburská (zemřela v roce 1324). Právě ona ho prý nakonec přiměla k tomu, aby svou manželku i jejího nevlastního bratra vzal na milost. Marie Lucemburská totiž ještě před svými vdavkami nějaký čas s Eliškou žila v Praze a dobře ji znala. Nevěřila, že by její švagrová proti králi Janovi osnovala nějaké spiknutí, a také to svému bratrovi řekla.

Eliška Přemyslovna se v roce 1325 opět objevuje v Praze. Beneš Krabice z Weitmile k tomu ve své *Kronice pražského kostela* napsal: „Léta Páně 1325 na svátek Obřezání Páně (1. ledna) se česká královna Eliška vrátila z krajin bavorských do svého království. Duchovenstvo a lid ji přijal s velikou radostí, protože nebyla v království dva a půl roku. Hlavní příčinou její nepřítomnosti bylo prý to, že ji někteří páni nenáviděli a stále proti ní podněcovali mysl královu.“

Jen pro zajímavost – ve stejném roce za dohledu odborníků z Florencie nechal král Jan v pražské mincovně razit první české zlaté mince, zvané florény, které mu pak sloužily především jako žádané platidlo k úhradám jeho výdajů v cizině.

Královna však v Praze dlouho nepobyla a často cestovala. Král Jan se s ní už nestýkal, neboť žil většinou v cizině. S manželkou se vídal jen při zcela formálních příležitostech. V roce 1330 psychicky zlomená Eliška Přemyslovna ve věku osmatřiceti let podlehl v domě svého nevlastního bratra Jana Volka na Vyšehradě tuberkulóze a 1. října roku 1330 byla pochována vedle svého otce Václava II. v cisterciáckém klášteře na Zbraslavi.

Beneš Krabice z Weitmile k tomu ve své kronice poznamenal: „Dne 29. září zemřela na Vyšehradě v domě proboštově ušlechtilá česká královna Eliška, zatímco její manžel, král Jan, byl v krajích korutanských. I byla s poctou pohřbena na Zbraslavi, kterou založil její otec. Tato královna svého času snášela mnohá protivnosti, a dokud žila, prošla ohněm a vodou a v hodině smrti došla s pomocí boží útěchy.“ Nešťastná česká královna, která

se stala obětí intrik mocného velmože Jindřicha z Lipé, svého úhlavního nepřítele přežila jen o pouhý rok.

Zatímco Eliška Přemyslovna žila v nuceném exilu, tíživý osud jejího prvorozeného syna se od základů změnil. Když se jeho teta Marie Lucemburská stala francouzskou královnou, přišel v dubnu roku 1323 do Čech od krále Jana z Francie příkaz, aby byl sedmiletý kralevic neprodleně dopraven k francouzskému dvoru. Bylo totiž dohodnuto, že se ožení se stejně starou francouzskou princeznou Blankou z Valois (1316–1348). Blanka byla dcerou Karla z Valois, strýce francouzského krále Karla IV. Sličného, a ze strany Jana Lucemburského to bylo doslova osudové rozhodnutí, jež zajistilo, že Lucemburkové byli dlouhodobě vázáni diplomatickou i spojeneckou aliancí s francouzskými králi.

Pro samotného českého kralevice to však znamenalo mnohem víc. Chlapec byl konečně vytržen z nehostinného prostředí křivoklátského hradu a dostal se do jiné, kultivovanější společnosti, kde byl přijat s otevřenou náručí své tety i jejího manžela. Požehnání k připravované svatbě udělil i papež, takže nic nebránilo v uzavření manželství.

Václava ani Blanky se nikdo na nic neptal. Sňatky malých dětí z vysoce urozených rodů byly záležitostí jejich rodičů, i když k potvrzení platnosti takových manželství bylo třeba papežova svolení. Královské děti se ve středověku stávaly předmětem politických kalkulací a obchodů, což se odráželo i ve sňatkové politice jejich rodičů.

V tomto případě papež Jan XXII. dlouho neváhal a chystaný svazek posvětil. I z toho je zřejmé, že vše už bylo do detailu předem dohodnuto a připraveno.

Ještě před svatbou se však odehrálo něco velice důležitého. Václav se záhy po svém příjezdu do Francie zúčastnil slavnostního biřmování, jemuž královský dvůr přikládal velký význam. Kmotrem mu byl samotný francouzský král Karel IV. Sličný a Václav tehdy přijal jeho jméno a ihned ho začal používat. Od této chvíle se z českého krále Václava stal princ Karel...

2.

Osudová předurčenost?

KARLŮV POBYT VE FRANCII byl nepochybně jedním z osudových období jeho života a předurčil ho k budoucímu vladařskému poslání. Právě tady se mu totiž dostalo vynikajícího vzdělání, jež bylo jednou z určujících podmínek toho, aby se jednou stal nejvýznamnější panovnickou osobností Evropy.

Nejprve měl soukromé učitele, vzdělané francouzské kleriky, kteří ho zasvětili do základů teologie a učili ho latinsky a francouzsky. Po smrti královny Marie Lucemburské (1324) pobýval český králevic Karel na francouzském královském dvoře, kde se kolem roku 1325 seznámil s významným učencem a diplomatem, biskupem z Arrasu Pierrem de Rosières, který Karla zaujal především svým řečnickým uměním.

Tento učený prelát se stal nejen jeho učitelem, ale i blízkým přítelem a zasvěcoval ho do složitostí tehdejší evropské politiky

a diplomacie. *Kronika Pražského kostela* Beneše Krabice z Weitmile zároveň potvrzuje, že Karel studoval na pařížské univerzitě. Nevíme sice jak dlouho a zda se jednalo o systematické studium, ale dnešní historikové se přiklánějí k názoru, že šlo spíše o studium nahodilé a zaměřené pouze na určité předměty – především filozofii a práva.

Vzhledem k tomu, že pařížská univerzita platila za nejlepší vysoké učení v Evropě a vykazovala i jistou názorovou svobodomyslnost, bylo Karlovo vzdělání na vysoké úrovni. Univerzitní intelektuální prostředí na něj mělo výrazný vliv a stalo se základem jeho pojmání světské

moci jako životního poslání, zabezpečovaného i příslušnými právními normami.

Součástí Karlovy výchovy byla pochopitelně i tělesná příprava, zejména jízda na koni, spojená s bojovým výcvikem všeho druhu. Vždyť jeho otec Jan Lucemburský měl pověst vynikajícího bojovníka na rytířských turnajích a přál si, aby i jeho syn vyrostl ve zdatného rytíře.

S malým, uzavřeným a poněkud plachým chlapcem, který

Jedno z dobových zobrazení českého krále Jana Lucemburského jako věhlasného rytíře

před lety přijel do Francie, se během několika následujících roků odehrála podivuhodná změna. Stal se z něj bystrý, učenlivý a sebevědomý mladíček, který se všestranně připravoval na roli budoucího feudálního vládce.

Nevyhýbal se však ani radovánkám, ať již studentským nebo dvorským. Není tajemstvím, že Paříž byla tehdy plná nevěstek, což mladíky z urozených kruhů lákalo ke slastem neřestného milování. Nevíme, zda to byl i případ prince Karla, jelikož byl v té době ještě hodně mladý. Není ale vyloučeno, že se svými přáteli v Paříži navštívil některé „lázeňské domy“, což byl název, za nímž se ve skutečnosti skrývaly nevěstince s malými bazénky, v nichž se dalo dovádět s obnaženými dívkami. Nabyl zde Karel svých prvních erotických zkušeností?

To s jistotou nevíme. Se svou ženou Blankou z Valois, která od něj jako dítě žila odloučená u své rodiny, se zatím milovat nemohl. Občas se s ní vídal na dvorských plesech, kde s ní konečně mohl konverzovat ve francouzštině a dvořit se jí, ale to také bylo vše. Jejich manželství ještě nebylo „naplněno“ – podle tehdejších pravidel museli nejprve oba dosáhnout plnoletosti, což bylo až ve čtrnácti letech.

Proč se Karel po svatbě nevrátil zpět do Čech, ale ještě dalších sedm let zůstal ve Francii? Na první pohled to nemá logiku, ale nepochybně k tomu došlo na základě dohod mezi Karlem IV. Sličným a Janem Lucemburským.

Jeden z důvodů mohl být, aby se český králevic ve Francii vzdělával, to však zřejmě nebyl jediný motiv. V Čechách byly